

Social- och hälsovårdsutskottet

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av mentalvårdslagen

INLEDNING

Remiss

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av mentalvårdslagen (RP 92/2015 rd): Ärendet har remitterats till social- och hälsovårdsutskottet för betänkande och till grundlagsutskottet för utlåtande.

Utlåtande

Utlåtande har lämnats av
- grundlagsutskottet GrUU 13/2015 rd

Sakkunniga

Utskottet har hört
- regeringsråd Pirjo Kainulainen, social- och hälsovårdsministeriet
- förvaltningsråd Eija Siitari, högsta förvaltningsdomstolen
- förvaltningsrättsdomare Eija Rosendahl, Helsingfors förvaltningsdomstol
- jurist Leena Brotherus, Institutet för hälsa och välfärd (THL).

Skriftligt yttrande har lämnats av
- Riksdagens justitieombudsmans kansli
- justitieministeriet
- Niuvanniemi sjukhus
- Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården (Valvira)
- Psykiaterförbundet i Finland.

PROPOSITIONEN

I propositionen föreslås det att mentalvårdslagen ändras. Enligt förslaget ska det till mentalvårdslagen fogas bestämmelser om beslut om fortsatt vård eller avslutande av vård i sådana situationer där den tidsfrist på sex månader som mentalvårdslagen föreskriver för fortsatt vård eller avslutande av vård har överskridits av någon exceptionell orsak för en rättspsykiatrisk patient som har varit intagen för vård oberoende av patientens vilja. Institutet för hälsa och välfärd ska ha behörighet att i situationer när tidsfristen överskridits besluta om fortsatt vård eller avslutande av vård

Betänkande ShUB 17/2015 rd

av en rättspsykiatrisk patient, så att ställningen som rättspsykiatrisk patient bibehålls och den sakkunskap som behövs vid fortsatt vård och avslutande av vård säkerställs.

När ett beslut om att fortsätta eller avsluta vården av en rättspsykiatrisk patient av någon exceptionell orsak inte har fattats inom den föreskrivna tidsfristen på sex månader, ska förutsättningarna för fortsatt vård utredas vid sjukhuset omedelbart när överskridningen av tidsfristen framkommit. Dessutom ska sjukhuset fatta ett interimistiskt beslut om fortsatt vård av patienten, med stöd av vilket patienten kan hållas intagen för vård i högst 14 dagar. Om patienten har lämnat sjukhuset och inte återvänt dit, ska sjukhuset bestämma att patienten ska tas in på sjukhuset för undersökning i högst 14 dagar. Handräckning av polisen kan begäras för återförande av patienten till sjukhuset. Om tidsfristen på sex månader för fortsatt vård eller avslutande av vård dock löpt ut över sex månader tidigare, ska beslut om att ta in patienten för vård fattas enligt de allmänna bestämmelserna om vård oberoende av patientens vilja.

Om förvaltningsdomstolen låter bli att fastställa eller upphäver beslutet om att fortsätta vården av en rättspsykiatrisk patient av någon annan orsak än avsaknad av de föreskrivna förutsättningarna för vård oberoende av patientens vilja, ska domstolen omedelbart överföra ärendet för behandling till det sjukhus som ansvarar för vården av patienten. Vid sjukhuset ska det förfarande som beskrivs ovan tillämpas om tidsfristen för att fortsätta eller avsluta vården har överskridits.

När förutsättningarna för fortsatt vård har utretts, ska sjukhuset utan dröjsmål göra en framställning om att fortsätta eller avsluta vården av patienten till Institutet för hälsa och välfärd. Institutet för hälsa och välfärd ska med stöd av framställningen fatta beslut om fortsatt vård av patienten, om det fortfarande finns förutsättningar för beslut om vård, eller beslut om avslutande av vård, om det inte finns förutsättningar för beslut om vård. Beslutet ska fattas senast 14 dagar från det interimistiska beslut som sjukhuset har fattat eller från det då patienten har återförts till sjukhuset för undersökning med stöd av sjukhusets beslut. Om utredningen av ärendet absolut kräver det, ska Institutet för hälsa och välfärd fatta ett nytt interimistiskt beslut om fortsatt vård av patienten i högst 14 dagar, under vilka Institutet för hälsa och välfärd ska fatta beslut om fortsatt vård eller avslutande av vård av patienten.

Genom de föreslagna lagändringarna förtydligas det vilket förfarande som ska tillämpas och vilken myndighet som är behörig när tidsfristen för fortsatt vård eller avslutande av vård av en rättspsykiatrisk patient överskridits, vilket är en legislativt oreglerad situation. Dessutom säkerställer de föreslagna bestämmelserna fortsatt vård av en rättspsykiatrisk patient som behöver vård.

Den föreslagna lagen avses träda i kraft den 1 januari 2016 eller så snart som möjligt efter det.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Syftet med propositionen är att förtydliga en legislativt oreglerad situation avseende vilket förfarande som ska tillämpas när den tidsfrist på sex månader som föreskrivs i mentalvårdslagen för fortsatt vård eller avslutande av vård av en rättspsykiatrisk patient har överskridits. Genom lagändringen klarläggs myndigheternas behörighet och ett tillbörligt förfarande när den föreskrivna tidsfristen överskridits, vilket i praktiken sker några gånger om året.

Betänkande ShUB 17/2015 rd

Grundlagsutskottet anser i sitt utlåtande att de föreslagna bestämmelserna tillgodoser rättspsykiatriska patienters grundlagsenliga rätt till behörig myndighetsbehandling enligt mentalvårdslagen och samtidig förtydligar lagstiftningen, särskilt i fråga om behörighetsregleringen. Också social- och hälsovårdsutskottet anser att ändringarna behövs och tillstyrker dem.

Bibehållen ställning som rättspsykiatrisk patient

Om det har gått mer än sex månader från det att den föreskrivna tidsfristen på sex månader för fortsatt vård löpte ut, ska beslut om vård av patienten enligt den föreslagna 17 b § fattas i samma förfarande som det som gäller andra psykiatriska patienter enligt 2 kap. Ett förfarande enligt 17 b—17 c § som eventuellt redan har inletts måste då avbrytas, om det gått mer än sex månader från det att tidsfristen löpte ut. Att ställningen som rättspsykiatrisk patient bibehålls en viss tid trots att tidsfristen överskridits säkerställer enligt propositionsmotiven att avslutandet av vården av patienten även i fortsättningen i regel bedöms med hjälp av den rättspsykiatriska sakkunskapen hos Institutet för hälsa och välfärd. Om patientens vårdbehov bedöms utan behövlig sakkunskap kan det enligt motiven leda till att vårdbehovet inte identifieras och patienten blir utan behövlig vård, vilket även innebär risk för återfall i brott.

Eventuella form- eller procedurfel som gäller den fortsatta vården kommer i regel fram inom sex månader och det är sannolikt att en patient som lämnat sjukhuset för det mesta kan återföras inom denna tid. Under behandlingen i utskottet påpekades det emellertid att den tid som ställningen som rättspsykiatrisk patient bibehålls är kort, när man beaktar att en patient i en rymningssituation kan lyckas hålla sig gömd så länge att tidsfristen på sex månader löper ut. Då behandlas avslutandet av vården av patienten inte längre i nämnden för rättspsykiatriska ärenden.

Men i en situation där en person som till exempel har flyttat utomlands återvänder till Finland först efter flera år är det inte längre ändamålsenligt att ta in personen på sjukhus om han eller hon inte uppvisar några psykotiska symptom eller att nämnden för rättspsykiatriska ärenden fattar beslut om avslutande av vården. Patienten kan då vid behov få vård genom det förfarande som avses i 2 kap. i mentalvårdslagen. Med tanke på patientens ställning och rättigheter är det också motiverat att det föreskrivs om en tydlig bakre gräns för giltigheten av ett beslut om vård. Enligt utredning till utskottet är det sannolikt att patientens symptom aktiveras inom ett år om patienten har slutat ta psykofarmaka.

Ett annat viktigt syfte med de föreslagna bestämmelserna, utöver att förtydliga bestämmelserna om behörighet och förfaringssätt, är att trygga fortsatt vård av en rättspsykiatrisk patient som behöver vård och att bestämmelserna om övervakningstiden kan tillämpas på patienten. Utskottet anser att också målet att trygga rättssäkerheten i samhället är viktigt vid sidan av att trygga patienters rättssäkerhet. Vidare anser utskottet att frågan om att fortsätta eller avsluta vården av en rättspsykiatrisk patient i regel ska behandlas i nämnden för rättspsykiatriska ärenden vid Institutet för hälsa och välfärd. Därför föreslår utskottet att 17 b § 1 mom. i lagförslaget ändras så att den tid som ställningen som rättspsykiatrisk patient bibehålls förlängs från sex månader till ett år.

Betänkande ShUB 17/2015 rd

Avslutningsvis

Trots att de ändringar som görs nu för sin del klarlägger myndigheternas behörighet och förfaranden finns det fortfarande behov av att revidera mentalvårdslagen. Det handlar bland annat om att eventuellt slå samman mentalvårdslagen och lagen om missbrukarvård. Efter de ändringar i mentalvårdslagen som görs både på till följd av grundlagskrav och olika tolkningssituationer kan lagbestämmelserna upplevas som svårtolkade. Enligt erhållen utredning har social- och hälsovårdsministeriet för avsikt att bereda förslag till en totalreform av mentalvårdslagen och lagen om missbrukarvård. Utskottet konstaterar att särskilt en samordning av kraven på exakta och tydliga bestämmelser om frihetsberövande och om begränsning av rättigheterna för patienter som får vård kräver noggrann beredning.

DETALJMOTIVERING

17 b §. Utredning vid sjukhuset av förutsättningarna för fortsatt vård i särskilda situationer. Av de orsaker som anges i den allmänna motiveringen föreslår utskottet att tidsfristen på sex månader i 1 mom. förlängs till ett år. Dessutom föreslår utskottet att 2 mom. kompletteras så att sjukhuset kan meddela ett nytt beslut om att ta in patienten för undersökning, om patienten lämnar sjukhuset medan undersökningen pågår.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Social- och hälsovårdsutskottets förslag till beslut:

Riksdagen godkänner lagförslaget i proposition RP 92/2015 rd med ändringar. (Utskottets ändringsförslag)

Utskottets ändringsförslag

Lag

om ändring av mentalvårdslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i mentalvårdslagen (1116/1990) 18 a §, 22 § 1 mom., 24 § och 31 § 2 mom., sådana de lyder, 18 a § och 22 § 1 mom. i lag 1066/2009, 24 § i lagarna 1423/2001, 723/2005 och 1066/2009 och 31 § 2 mom. i lag 438/2014, samt
fogas till lagen nya 17 b—17 d § som följer:

Betänkande ShUB 17/2015 rd

17 b §

Utredning vid sjukhuset av förutsättningarna för fortsatt vård i särskilda situationer

Om förutsättningarna att fortsätta vården av en patient som avses i 17 § 1 mom. inte har kunnat utredas vid sjukhuset inom tidsfristen enligt 17 § 3 mom. eller om ett beslut om fortsatt vård eller avslutande av vård inte av någon exceptionell orsak har fattats inom den nämnda tidsfristen, ska en läkare i tjänsteförhållande som arbetar vid sjukhuset omedelbart när överskridningen av tidsfristen framkommit utreda förutsättningarna att fortsätta vården. Om patienten har lämnat sjukhuset, ska förutsättningarna att fortsätta vården utredas omedelbart när patienten har återvänt eller återförts till sjukhuset. Om det dock har gått mer än **ett år** från det att tidsfristen enligt 17 § 3 mom. löpte ut, ska beslut om fortsatt vård av patienten fattas enligt 2 kap.

Omedelbart när överskridningen av tidsfristen framkommit ska den läkare som avses i 11 § för utredning av förutsättningarna för fortsatt vård fatta ett interimistiskt beslut om fortsatt vård av patienten, med stöd av vilket patienten kan hållas intagen för vård i högst 14 dagar. Om patienten har lämnat sjukhuset och inte återvänder dit, ska den läkare som avses i 11 § för utredning av förutsättningarna för fortsatt vård bestämma att patienten ska tas in på sjukhuset för undersökning i högst 14 dagar. **På samma sätt ska förfaras, om patienten lämnar sjukhuset medan förutsättningarna för fortsatt vård utreds och innan Institutet för hälsa och välfärd har fattat något annat beslut om fortsatt vård än ett interimistiskt beslut som avses i 17 c § eller ett beslut om avslutande av vården.** Handräckning av polisen kan begäras för återförande av patienten till sjukhuset. Bestämmelser om handräckning finns i 31 § 2 mom.

När förutsättningarna för fortsatt vård har utretts, ska den läkare som avses i 11 § utan dröjsmål skicka en framställning om fortsatt vård eller avslutande av vård av patienten till Institutet för hälsa och välfärd. Framställningen ska innehålla ett motiverat ställningstagande till om det fortfarande finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av patientens vilja. Dessutom ska det i framställningen redogöras för orsaken till att tidsfristen enligt 17 § 3 mom. överskridits.

17 c §

Beslut om fortsatt vård i särskilda situationer

Institutet för hälsa och välfärd ska behandla i 17 b § avsedda ärenden som gäller beslut om fortsatt vård och avslutande av vård av patienten skyndsamt. När Institutet för hälsa och välfärd fattar beslut om fortsatt vård eller avslutande av vård av patienten ska 12 a—12 c § inte tillämpas.

Institutet för hälsa och välfärd ska utifrån den framställning som avses i 17 b § 3 mom. fatta beslut om fortsatt vård av patienten, om det fortfarande finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av patientens vilja, eller beslut om avslutande av vård, om det inte finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av patientens vilja. Beslutet ska fattas senast 14 dagar från det interimistiska beslut som avses i 17 b § 2 mom. eller från det att patienten återfördes till sjukhuset för undersökning i enlighet med vad läkaren bestämt enligt 17 b § 2 mom. Om utredningen av ärendet oundgängligen kräver det, ska Institutet för hälsa och välfärd inom de nämnda 14 dagarna fatta ett nytt interimistiskt beslut om fortsatt vård av patienten i högst 14 dagar, under vilka Institutet för hälsa och välfärd ska fatta beslut om fortsatt vård eller avslutande av vård av patienten.

Ett beslut av Institutet för hälsa och välfärd om fortsatt vård av en patient ska, med undantag av ett interimistiskt beslut, genast underställas förvaltningsdomstolen. Dessutom ska Institutet för

Betänkande ShUB 17/2015 rd

hälsa och välfärd göra en anmälan till regionförvaltningsverket om sitt beslut om fortsatt vård eller avslutande av vård av patienten, med undantag för ett interimistiskt beslut. I anmälan ska patientens identifieringsuppgifter samt orsaken till att den tidsfrist som avses i 17 § 3 mom. har överskridits nämnas.

Med stöd av ett annat beslut av Institutet för hälsa och välfärd om fortsatt vård än ett interimistiskt beslut får en patient hållas intagen för vård oberoende av patientens vilja i högst sex månader. Efter detta ska 17 § 3—5 mom. iakttas vid beslut om fortsatt vård eller avslutande av vård av patienten.

17 d §

Förfarandet vid förvaltningsdomstolen i särskilda situationer

Om förvaltningsdomstolen låter bli att fastställa eller upphäver ett i 17 § avsett beslut om fortsatt vård av en patient av någon annan orsak än avsaknad av de förutsättningar som avses i 8 § 1 eller 2 mom., ska den omedelbart överföra ärendet för behandling till det sjukhus som ansvarar för vården av patienten. När tidsfristen enligt 17 § 3 mom. har överskridits, ska sjukhuset förfara på det sätt som anges i 17 b §.

18 a §

Utskrivning under övervakning av en verksamhetsenhet inom sjukvårdsdistriktet

En person som avses i 17 § 3 och 6 mom., för vilken ett vårdbeslut gäller, kan före den slutliga utskrivningen på villkor som Institutet för hälsa och välfärd bestämmer och som grundar sig på en bedömning av patientens hälsotillstånd eller på läkemedelsbehandling eller annan hälsovård få lämna sjukhuset för högst sex månader i sänder. Under denna tid övervakas patienten av en psykiatrisk verksamhetsenhet inom sjukvårdsdistriktet. Sjukvårdsdistriktet ska utse den psykiatriska enhet som ska ansvara för övervakningen.

22 §

Vård oberoende av den åtalades vilja när denne inte dömts till straff

Om Institutet för hälsa och välfärd konstaterar att det finns förutsättningar för att bestämma att en person som på grund av sitt sinnestillstånd inte dömts till straff ska tas in för vård oberoende av sin vilja, ska institutet bestämma att personen tas in för sådan vård. I fråga om bestämmande av platsen för inledande av vård, kvarhållande i vård, fortsatt vård, utskrivning från sjukhuset och avslutande av vård tillämpas vad som föreskrivs i 17—17 d och 18 a §.

Betänkande ShUB 17/2015 rd

24 §

Ändringsökande

Ett beslut av en sjukhusläkare om att någon ska tas in för vård eller hållas kvar för fortsatt vård oberoende av sin vilja, att patientens egendom ska omhändertas eller att patientens kontakter ska begränsas med stöd av 22 j § 2 mom. får överklagas genom besvär hos förvaltningsdomstolen. Besvär ska anföras inom 14 dagar från delfäendet av beslutet. Bestämmelser i övrigt om ändringsökande finns i förvaltningsprocesslagen (586/1996). I besvärshandlingarna får uppgifter om patientens hälsotillstånd lämnas ut till andra parter än patienten endast med patientens samtycke eller i de fall som avses i 9 § i lagen om patientens ställning och rättigheter. Förvaltningsdomstolens beslut om omhändertagande av egendom får inte överklagas genom besvär.

Beslut av Institutet för hälsa och välfärd om att en person oberoende av sin vilja ska tas in för vård eller om att vården ska fortsätta eller, i de fall som avses i 21 §, om att en person ska tas in på sjukhus för undersökning samt beslut som gäller meddelande av specialomsorger oberoende av patientens vilja får överklagas genom besvär hos förvaltningsdomstolen enligt vad som bestäms i förvaltningsprocesslagen.

Ett i 17 b § 2 mom. avsett interimistiskt beslut av en sjukhusläkare om fortsatt vård av en patient och ett i 17 c § 2 mom. avsett interimistiskt beslut av Institutet för hälsa och välfärd om fortsatt vård av en patient samt ett i 17 b § 2 mom. avsett beslut av en sjukhusläkare om att en patient ska undersökas får överklagas genom besvär hos förvaltningsdomstolen. Besvär ska anföras inom 14 dagar från delfäendet av beslutet. Besvärerna kan behandlas i förvaltningsdomstolen utan att utlåtande begärs av den myndighet som har fattat det överklagade beslutet. Bestämmelser i övrigt om ändringsökande finns i förvaltningsprocesslagen. Beslut av förvaltningsdomstolen med anledning av besvär får inte överklagas genom besvär.

Besvär över beslut som avses i 1—3 mom. får även, riktade till besvärsmyndigheten, inom besvärstiden lämnas till den överläkare vid sjukhuset som svarar för den psykiatriska vården eller till någon annan som utsetts till uppgiften. Ett intyg över att besvärsskriften har tagits emot ska utfärdas, och på besvärsskriften ska antecknas vem som har lämnat in den och när det har skett. Överläkaren ska utan dröjsmål sända besvärsmyndigheten besvärsskriften, de handlingar som ligger till grund för hans eller hennes överklagade beslut och sitt utlåtande med anledning av besvär över ett beslut som avses i 1 mom.

I ett beslut enligt 1—3 mom. om att en minderårig ska tas in för vård eller hållas kvar för fortsatt vård får ändring sökas av den minderårige själv, om han eller hon har fyllt 12 år, av hans eller hennes föräldrar och vårdnadshavare samt av den som omedelbart före beslutet om vård haft hand om den minderåriges vård och uppfostran. I ett beslut enligt 1 mom. om att en minderårig patients kontakter ska begränsas får ändring sökas av den minderårige själv, om han eller hon har fyllt 12 år, samt av hans eller hennes vårdnadshavare, intressebevakare eller någon annan laglig företrädare samt av någon annan part vars kontakter med barnet har begränsats genom beslutet.

Betänkande ShUB 17/2015 rd

31 §

Handräckning av polisen

Om en person som har tagits in för observation eller meddelats vårdbeslut lämnar sjukhuset utan tillstånd, eller om det enligt 17 b § 2 mom. bestämts att en patient ska tas in på sjukhus för undersökning, är polisen på begäran av en läkare i tjänsteförhållande som arbetar vid sjukhuset skyldig att ge handräckning för att återföra personen till sjukhuset.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors 8.12.2015

I den avgörande behandlingen deltog

vice ordförande Hannakaisa Heikkinen cent
medlem Outi Alanko-Kahiluoto gröna
medlem Anna-Maja Henriksson sv
medlem Arja Juvonen saf
medlem Niilo Keränen cent
medlem Anneli Kiljunen sd
medlem Sanna Lauslahti saml
medlem Anne Louhelainen saf
medlem Aino-Kaisa Pekonen vänst
medlem Juha Pylväs cent
medlem Sari Raassina saml
medlem Annika Saarikko cent
medlem Kristiina Salonen sd
medlem Sari Sarkomaa saml
ersättare Ilmari Nurminen sd.

Sekreterare var

utskottsråd Harri Sintonen.